

STATSMANNEN OCH MÄNNISKAN

Arvid Lindmans eftermäle i den politiska dagspressen kom helt naturligt att påverkas av de tragiska omständigheterna vid hans bortgång. Utan någon reservation gavs i alla tidningar erkännande åt hans långa plikttrogna arbete i det allmännas tjänst, nationella sinne och ljusa lynne. Hans verksamhet som skapare av ett konservativt parti på demokratisk grund fick även av politiska motståndare en honnör, ibland kvalificerad med en erinran om Lindmans resoluta avståndstagande från nazismen. Men man kunde märka en kritisk underton, en antydning om att Arvid Lindman visserligen varit en skicklig politiker, men att han saknat intresse för idépolitik och att hans huvudsakliga insats låg på partiarbetets område; någon statsman var han icke. Detta tema har utvecklats mera förbehållslöst i åtskilliga av de för övrigt rätt sparsamma kommentarer till den Lindmanska tidens politik som sedermera sett dagen. Syftet har oftast varit att fastslå att han var underlägsen sina större samtida, Staaff och Branting.

Ja, vem är statsman bland våra dagars politiker, och vem är det inte? En jämförelse mellan Branting, Lindman och Staaff blir haltande därför att de personligen voro så olika; det är svårt att finna något gemensamt drag i deras politiska psyke. Branting var visionären och vägvisaren, som skulle leda folket till löftets land, och samtidigt en vardagsmänniska med hennes små intressen. Utan tanke på följderna satte han in sig helt för den uppgift, som blivit hans. Hans förmåga att påverka och leda partiopinionen var enastående, men han var snarare tolk för massornas behov och önske-

mål än idégivare. Med sömngångaraktig säkerhet gick han i de svåraste situationer icke mot ett utstakat mål utan mot en taktisk utväg, som nästan alltid befanns vara den för ögonblicket opportuna. Han var ingen konstruktiv begåvning på vare sig idéernas eller den praktiska politikens område. Brantings storhet låg främst däri, att han ledde den svenska arbetarrörelsen på demokratiens väg, bort från de utopiska och revolutionära experiment, som lätt hade kunnat i industrialismens orosfyllda genombrottsår fresta ett folk som det svenska med mycken hetsighet under den lugna ytan.

Karl Staaff var systematikern i politiken, klar, logisk, obevekligt förblivande vid vad han ansåg vara rätt och i överensstämmelse med den politiska doktrin som han utformat. Han saknade Brantings intuitiva blick för vad folkopinionen begär och tål. Hans moraliska patos var ett utflöde av hans förnuftstro och övertygelse om att samhället kunde, ifall vissa politiska förutsättningar uppfylldes, styras och utvecklas efter rationella principer; att skapa dessa förutsättningar var den främsta uppgiften för framstegsvänlig politik. Han var och kände sig i sin krafts dagar som en folkledare och hade, trots en viss torrhet i framställningen, stor förmåga att fånga sina åhörare och vinna meningsfränders respektfyllda beundran. I sitt framträdande hade han en saklig styrka och pondus och samtidigt en märklig förmåga att prägla eggande slagord, såsom »herremakt mot folkmakt». Men han var, som ofta har omvitnats, dålig psykolog och saknade det lätta handlag som en politisk ledare behöver. Det stod ett »lufttomt rum kring honom», som en av hans närmaste vänner sagt. Staaffs politiska intresse var under senare år främst inriktat på författningsspörsmål. Utrikespolitiken och händelserna ute i världen intresserade honom mindre, vilket fick ödesdigert inflytande på hans handläggning av försvarsfrågan.

Arvid Lindman var minst av allt teoretiker. Han grubblade sällan över hur framtidens samhälle skulle se ut och hans principiella intresse för författningsfrågor var skäligen ringa. Hans läggning, utbildning och ursprungliga levnadskall ledde honom mot konkreta

och aktuella problem i samhällsarbetet. Djärva nydaningsprojekt passade lika litet hans praktiska natur som abstrakt tänkande över samhällsfrågorna. Den politiska idédebatten föreföll honom ofta konstlad och steril. Hans obestridliga politiska begåvning låg mera på det receptiva och kritiska än det konstruktiva planet. Det fanns hos honom en viss brist på fantasi och förutseende, som gjorde att han hade svårt att tänka sig mer än en handlingslinje, den som han själv fann vara naturlig och förnuftig. Den smidighet och förmåga av anpassning till en ny politisk situation, som utmärkte den unge statsministern, var mera ett uttryck för den praktiske mannens behov att snabbt lösa en uppgift och komma till resultat, än för taktisk skicklighet. Över huvud taget var den politiska taktiken inte hans starka sida; han saknade tålamod och den förmåga av kall beräkning som behövs i det politiska spelet. Vad som i dessa avseenden brast i hans politiska utrustning ersattes av att han på andra områden ägde större förutsättningar för ledareskap än sina medtävlare, vilket sammanhängde med att han haft tillfälle att samla en mångsidigare erfarenhet och lära sig arbeta mera metodiskt och produktivt än Staaff och Branting. Hans utblick var vidare, hans verklighetssinne skarpare och människokännedom större än deras. Förmågan att snabbt och beslutsamt attackera problemen var ett påfallande drag hos Lindman, liksom sinnet för organisation och rationell planläggning. Härvid bör ej glömmas att han fått en gynnsam start: med tryggad ekonomi kunde han vid unga år helt ägna sig åt den politiska uppgiften och behövde ej som många av vårt offentliga livs män vänta till femtio-sextioårsåldern innan tillfället kom att i handling omsätta sina planer och ideal.

Arvid Lindman blev aldrig prövad som ledare av sitt lands regering i en verkligt svår yttre eller inre kris, han behövde ej som Hjalmar Hammarskjöld eller Per Albin Hanssons samlingsregering taga ansvaret för Sveriges politik under världskrigens år; hans utrikesministertid 1917 blev blott en episod. Men även under mera normala förhållanden ställes en regeringschefs förmåga att se i stort

och fatta beslut i svåra situationer ständigt på prov. Ingen kan säga att Arvid Lindman icke bestod dem. Resultaten av hans verksamhet som regeringschef, departementschef och partiledare liksom av hans insatser på andra områden ha visat att han var en verklig ledarenatur, en man med begåvning, kraft och vilja långt över det vanliga måttet. Att ha uppbyggt och hållit samman ett stort konservativt parti på den allmänna rösträttens grund i en tid, präglad av skärpt intressekamp mellan samhällsgrupperna och starka antidemokratiska stämningar – det är tillräckliga meriter för statsmannatiteln.

För att kunna ge en klarare bild av Arvid Lindman som politiker och människa är det nödvändigt att på några punkter söka sammanfatta och förtydliga den karaktäristik av honom som antytts i den föregående levnadsteckningen. Först några ord om hans politiska åskådning, hans konservatism. Att den var fäderneärvd och bottnade i 1800-talets borgerliga medelklasstradition säger icke allt. När Lindman började sin bana som aktiv politiker hade han bakom sig många praktiska läroår, som givit honom större insikter och vidare vyer än som förunnats flertalet av hans jämnåriga. Han hade sett en stor del av världen under sina långa resor och som industriledare förvärvat en ingående kännedom om det svenska samhällets ekonomiska resurser och produktionens förutsättningar. Han hade redan prövats i ansvarsfulla uppgifter. Behovet av fast verklighetsunderlag för all gärning, antingen offentlig eller enskild, som skulle bli bestående, var för honom både en grundsats och ett erfarenhetsrön. En utpräglad realism var grundtonen i hans väsende. Att många viljor inte kunna styra, utan måste samordnas under fast ledning, var en av de lärdomar han vunnit. Men han hade också lärt att man måste ha folket med sig för att något skall kunna uträttas. Som kommunalman i Hälsingland hade han fått blicken öppnad för den urgamla svenska självstyrelsens värden och förpliktelser. I det avseendet var han en god demokrat, att han aldrig kunde tänka sig en styrelse utan folkets medverkan; varje form av

diktatur var honom främmande och förhatlig. Men det skulle vara en medverkan under ansvar och i lagbundna former.

Hans konservativa grundsyn hindrade honom icke att inse behovet av förändringar i samhället, men han ville bygga reformarbetet på det beståendes grund och enligt beprövade erfarenheter. Socialisering var ett hot mot omistliga grundvärden – därför var socialismen huvudfienden som med all kraft måste bekämpas. Men när det gällde reformer inom den nuvarande samhällsordningens ram gick det inte att bara säga nej. Då gällde det att förhindra förhastade och omogna beslut och att påverka riksdag och folkopinion till förmån för en försiktigare reformpolitik. Hans uppgift som högers ledare blev därför snarare att förmedla en mjukare övergång till det nya än att konservera det bestående. Detta var Lindmans »moderatkonserveratism», som många tyckte var alltför moderat och för litet konservativ. Namnet »reaktionär» ville han icke vidkännas, skrev han 1908 till P. Pehrson i Törneryd och fortsatte: »Jag har verkligen sökt bemöda mig om att följa med tiden i flera avseenden.» Det kunde han med viss rätt säga med hänvisning till rösträttsreformen 1907, men det gällde ännu icke om hans medverkan i den sociala lagstiftningen, även om tillsättningen av den stora pensionsförsäkringskommittén var hans verk. Mest stretade han emot åttatimmarslagen, men både ifråga om denna och andra reformer fick han ge vika. Även om han liksom alla politiska ledare måste kompromissa med sin övertygelse och jämka på sin ståndpunkt fanns alltid i Lindmans förkunnelse och handling en rak linje, som han aldrig vek ifrån. Konjunkturpolitiker i detta ords vedertagna mening var han icke.

Om Lindmans ekonomiska politik är inte mycket att tillägga utöver vad som sagts i det föregående. Den var protektionistisk och stod i bestämd motsättning till den klassiska liberalismens principer, även om han stundom måste under annat namn förfäkta dessa mot den frambrytande kollektivismen. Han kunde aldrig förlika sig med den Keynesska »policy of spending» och den tänjbara finanspolitik, som Wigforss införde. Behovet av fasta normer

i penningpolitik och budgetväsende var för honom ett axiom; att experimentera med underbalansering av budgeten som led i en statlig konjunkturpolitik kunde inte få annat än vådliga följder. Om Lindman fått uppleva inflationen under 1950-talet skulle han säkert, även om han inte kunde förbise att den haft även andra orsaker, i denna funnit en bekräftelse på sina förutsägelser om varthän det leder när staten lånar i riksbanken samt låter löner och statsutgifter stiga utan att i tid försöka bromsa. Man fann honom aldrig förespegla sina åhörare att med röstsedelns hjälp vinna personliga förmåner, högre löner, pensioner, barnbidrag eller något sådant. Våra dagars ymniga löftespolitik skulle ha fyllt honom med avsmak och indignation.

Det har sagts att Arvid Lindmans intresse för ideella och kulturella frågor var svagt, och det är riktigt att han rätt sällan yttrade sig i riksdagen i sådana ämnen; i sina politiska tal gjorde han det oftare, men i mera konventionella ordalag och sällan med ett personligt engagemang. Ehuru ingalunda främmande för dessa frågor kände han dock sin begränsning. När det gällde kristendom och moral hade han mycket bestämda åsikter. Hans religiösa tro var fast, det var den som gjorde honom till vad Nathan Söderblom karaktäriserade som »en luthersk kallelsemänniska». Men han talade ogärna om sina personliga åsikter i dessa frågor och var rädd för att verka känslösam i sin offentliga förkunnelse. Han ville ogärna moralisera och det bjöd honom emot att blanda in religionen i politiken; det var egentligen endast i sammanhang med undervisningsfrågor eller när han ville ge en ideell maning över partigränserna, som han anknöt till religiösa tankar och formuleringar. I frimurareorden synes han ha funnit den för honom lämpliga okomplicerade inställningen till de religiösa grundvärdena.

Lindmans ställning till vetenskapens och den högre undervisningens intressen var generös; han stödde gärna enskilda motioner – även socialdemokratiska – om ökade anslag för sådana behov, även om han då måste gå emot sina sparsamhetsprinciper. Forskningen på alla områden, men särskilt på det tekniska och inte minst

skogstekniska, ville han tidigt ge ökat stöd, så ock till forskningsresor, vilket bland andra Sven Hedin tacksamt kunde vitsorda. Folkbildning och skolväsende var också ett av de samhälleliga intressen som han ville ge prioritet. I ord och handling verkade han för att förbättra de ekonomiska villkoren för de intellektuella yrkenas utövare, liksom för de högre statstjänstemännen.

Han var själv inte någon boksynt man och hade helt enkelt inte tid att läsa mycket mer än det som hans politiska uppgifter satte honom i händerna. Tidningar, riksdagstryck, politik och frimurarelitteratur var under de senare åren hans huvudsakliga lektyr under vistelsen i Stockholm. På Hedvigsfors räckte tiden till även för annat, och då blev det i första rummet historia och memoarer. Han var mycket fängslad av Churchills böcker och läste med stort nöje lady Asquiths frispråkiga memoarer. Han ville gärna ordentligt läsa ett stort verk varje sommar. Ett år blev det Herodotos' historia, ur vilken han hämtade mycken kunskap, ett annat Platon, ett tredje Odysséen och Iliaden. Då och då läste han en fransk eller engelsk bok, som familjen von Dardel fört med till Hedvigsfors, men av förströelseläsning i vanlig mening hade han aldrig behov, det var helt enkelt ett okänt begrepp för denne strängt upptagne man. I sin ungdom var han mycket intresserad av teater; i hans kassabok från officerstiden i Karlskrona finns antecknat utgifter för inte mindre än sex teaterbesök på en månad. Senare blev det mera sparsamt med sådana nöjen och på äldre dar gick han sällan på någon annan teater än Operan; han tyckte om att ibland lyssna till några akter av »Mästersångarna» eller någon annan favoritopera.

Som regeringschef visade Lindman, särskilt under sin första regeringstid, förmåga att se i stort och att, utan att släppa målet ur sikte, laga efter lägligheten. Ingen detalj i regeringsarbetet undgick honom. I yngre dar var han nog alltför benägen att lägga sig i detaljer, men under sin andra regeringstid lämnade han stor frihet åt sina departementschefer. Sammanhållning i det väsentliga, enig-

het om den politiska kursen, öppenhet och förtroende i det inre arbetet – det var vad han begärde. Många av hans regeringskamrater ha vitsordat hans solidaritet med kollegerna, hans hjälpsamhet i svårigheter och befriande humor i vardagsarbetets enahanda och de parlamentariska stormarnas påfrestningar.

Lindmans ställning till monarkien och konung Gustaf V personligen har varit föremål för rätt mycken utläggning. Av den föregående levnadsskildringen har framgått att Lindman aldrig ville identifiera kungamaktens intressen med högerens, även om han fann dem i många situationer sammanfalla. En tid delade han nog åtskilliga högermäns förtrytelse över att konungen – det gällde först Oscar II, sedan Gustaf V – ville undvika att lämna regeringsuppdraget åt någon utpräglat konservativ politiker utan i stället sökte finna en moderat och medlande man för uppgiften. Men snart insåg han att detta var klok dynastisk politik i en tid då högerens makt blev alltmera kringskuren. Tanken på en »högerens kampregering», som lekte en del högermän i hågen 1911 och 1917, tilltalade honom inte, men han deklarerade vid flera tillfällen sin beredvillighet att stå till konungens förfogande om ingen annan lösning av regeringsfrågan kunde uppnås. Så sent som 1927 skrev han till riksmarskalcken Printzsköld att om det går till allmän ministerkris (det gällde en konflikt mellan konungen och ministären Ekman om sändebudsposten i Rom) så skulle konungen ej »behöva riskera att stå utan regering».

Lindman var konung Gustaf uppriktigt tillgiven och uppskattade mycket dennes naturliga, rättframma väsende och utrikespolitiska insikter och intressen. Men han var ingen okritisk beundrare av monarken och minst av allt servil. Han var inte blind för att Gustaf V var benägen att handla snabbt och oöverlagt och att han saknade ihärdighet. Någon gång kunde han i sin dagbok göra en liten ironisk randanteckning som denna från 1912: »Hans majestät är ej kry, men så känner han också efter ordentligt.» Lindman hade för vana att öppet säga sin mening till konungen, när denne frågade honom, och av allt att döma satte Gustaf V värde på denna uppriktighet, även

om Lindmans råd icke sällan gick emot konungens önskan. Under sin statsrådstid höll han alltid konungen noga underrättad om vad som förbereddes av regeringen och skedde i riksdagen; denna meddelksamhet, så olika Staaffs förbehållsamma hållning, var en av orsakerna till att Gustaf V satte stort personligt värde på Lindman. Edén följde Lindmans exempel, vilket han snart fann vara till båt-nad för sin regering.

Lindmans självständiga hållning till monarken i vissa situationer har framgått av den föregående historiken. En ytterligare episod kan anföras. Våren 1925 hade konungen allvarligt övervägt att göra en diktamen till statsrådsprotokollet med anledning av Sandler-ska ministärens nedrustningsförslag. Lindman och Trygger av-rådade bestämt, vilket konungen tog illa upp. Han beklagade sig för några högre militärer över att »högern lämnat honom i sticket genom att vägra bilda regering» och i ett samtal med Lindmans svärson, dåvarande ministern i Bryssel G. von Dardel, yttrade han några skarpa ord om politikerna där hemma, »din svärfader inte undantagen». När Lindman fick veta detta blev hans kommentar: »Vi kunna ge honom (konungen) rätt i att politikerna äro odrägliga. Men kungamakten borde tacka sina vänner även om de ge råd som ej äro omtyckta.» När konungen senare på våren talade om att vägra sanktion av riksdagsbeslutet om försvaret, avrådde Lindman åter, men förklarade samtidigt, att om konungen bestämde sig för att vägra sanktion och det gick till kris, så skulle högern ej undandra sig regeringsansvaret. Vid ett samtal med drottningen sade han sig väl förstå att konungen ej kunde vara belåten med hans råd, men det var blott ett råd, givet efter bästa samvete och i samförstånd med partiets förtroenderåd; konungen kunde sedan följa det eller ej.

Drottning Victoria hade mycket stort personligt förtroende till Lindman, men det fick en knäck vid ministärskiftet 1917, då hon förgäves besvor dåvarande utrikesminister Lindman, som hon visste var »orädd, kraftig och stark i sin vilja och konungen orubbligt tillgiven», att inte lämna regeringen i vänsterns händer utan själv

taga rodret tillsammans med »några starka vänner». Lindman lyckades då liksom vid ett tidigare tillfälle övertyga drottningen om att regeringsskifte var oundvikligt. Han skrev även i fortsättningen emellanåt till drottningen och meddelade henne politiska nyheter, som hon brukade erkänna med några rader, varvid hon flera gånger ursäktade sitt politiska intresse – »detta är en sak som absolut icke angår mig» – med den oro hon hyser för konungen och sitt starka intresse för försvaret. Lindman beundrade drottning Victoria – »det är något kraftigt och beslutsamt hos Hennes Majestät», skrev han i dagboken – och han var inte ensam härom bland politikerna. Även Branting föll till föga för hennes »takt, begåvning och enastående konversationstalang», berättar Mia Leche Löfgren i sina minnen, och drottningens överkammarherre generalmajor C. L. M. Rosenblad har omtalat att finansminister Branting efter en middag hos drottningen senhösten 1917 suckade: »En sådan middag till och jag är förlorad.»

Lindmans ställning till den andra statsmakten, riksdagen, var i början något komplicerad. Han hade knappast hunnit bli hemmastadd i riksdagen innan han kallades till statsministerposten, och bekantskapen med andra kammaren, dess partier och mäktiga partiledare fick han göra från statsrådsbänken. I motsats till flertalet politiska statsministrar i nyare tid kunde Lindman icke åberopa parlamentarisk karriär och partiledarskap som meriter för regeringschefsposten. Han var nykomling i riksdagen, hade ringa erfarenhet av utskottsarbete, tillhörde visserligen sitt partis förtroenderåd men intog ingen ledande ställning. Hans partichef Christian Lundeberg uppmanade under sommaren 1905 Carl Persson i Stallerhult att ha ögonen på Lindman: »Du skall få se att den mannen kommer med sina stora kunskaper och begåvning att gå långt och göra stor nytta i det politiska livet.» Men detta var ännu fördolt för de flesta, Lindmans plötsliga upphøjelse väckte förvåning men föga tillförsikt, och i en liberal tidning fick han veta att han hade »den otacksamma uppgiften att blott och bart realisera ett experi-

ment» – sedan var det bara att gå tillbaka till generaldirektörsposten. Men Lindman lyckades, vilket till stor del berodde på att han resolut och fördomsfritt tog itu med uppgiften att samla en riksdagsmajoritet för sitt rösträttsförslag. Han praktiserade därvid med framgång Boströms mycket omtalade »övertalningskonst». På så sätt kom han i nära kontakt med andra kammarens lantmän, som hade avgörandet i rösträttsfrågan i sina händer.

Parlamentariker i ordets egentliga mening blev Lindman dock först sedan han 1912 flyttade över till andra kammaren och följande år utsågs till ledare för dess högerparti. Från att förut ha varit van att se kammaren från regeringsbänken lärde han sig nu att manövrera som partiledare och oppositionsman. I början var uppgiften honom i flera avseenden främmande, men han växte snart in i den och började trivas med den nya ställningen. Härtill bidrog inte minst att han genast kom på god fot med bönderna inom partiet. Det var nu som Lindman vände sig vid tanken att han var den som ensam bar ansvaret för att högerns ord rent och klart förkunnades i en andrakammardebatt. Det är ganska märkligt huru fort och fullständigt han vann sitt partis förtroende och kamraternas orubbliga tillgivenhet. Hans osparda möda för partiets sak verkade därvid lika starkt som hans personliga insats i den dagliga samvaron. Lindman hade en lycklig förmåga att vinna människor utan smicker och förställning. Han var vänlig och förekommande mot alla, men ändå släppte han inte många in på livet och fraterniserade aldrig på vanligt parlamentariskt maner. Även de ganska få inom partiet, med vilka han lagt bort titlarna, fortsatte att kalla honom »amiralen», ett förhållande som observerades inom andra partier och gav anledning till reflektioner över hur föga demokratiska umgängesvanor man hade inom högern. I verkligheten var umgänget där särdeles tvångsfritt; Lindman talade lika otvunget med var och en, oberoende av om han hade lagt bort titlarna eller ej. Men naturligtvis var titelbortläggningen en eftertraktad förmån, ett riddarslag som betydde att vederbörande räknades till den inre kretsen.

Även bland politiska motståndare vann Lindman snart person-

lig popularitet, kanske mera i de djupa leden än hos partiledarna, med vilka han ofta fick växla hugg, som inte kunde undgå att lämna smärtsamma minnen. Påfallande var hur lätt han hade att ta upp ett samtal med en politisk motståndare och föra det i vänskaplig ton, även om det gällde en tvistefråga. Hade han någon gång föresatt sig att säga sitt hjärtas mening till någon som han tyckte förtjänade en ordentlig utskällning så slog det aldrig fel – det gällde både partikamrater och motståndare – att efter de hårda orden kom en glimt i ögat och en skämtsam övergång till något annat ämne. Avslutningen skulle vara vänskaplig. Han ville tillrättavisa, men inte förödmjuka. »Det är viktigare att vinna sina motståndare än att övervinna dem», lydde en sentens som han i början av sin politiska bana antecknade i en minnesbok. Han hade, som de flesta viljestarka människor, starka antipatier, men det var egentligen blott en sorts människor som han djupt och innerligt avskydde: den småskurne intrigören, som inte vågade sig ut på öppna fältet, och lycksökaren som ville njuta av det politiska livets frukter utan att underkasta sig dess vardagsmödor.

I riksdagen trivdes Lindman, parlamentsleda var för honom ett okänt begrepp. Visst kunde han då och då gripas av missmod och otålighet. »Riksdagen är urtråkig», skrev han en gång till sin dotter ministerfrun i Bryssel. Försättningen är karaktäristisk: »hur låter det i den stora politiken. Och vad är det för nyheter i en gentlemans klädsel?» Antagligen behövdes inga nyheter från den stora världen för att skingra hans tillfälliga misstämning. Även om riksdagen ibland var mer än lovligt tråkig och resultaten ur högerledarens synpunkt miserabla, så var det bara att arbeta vidare. Han reagerade alltid mot nedsättande omdömen om riksdagen, men höll på att riksdagsmännen borde ge akt på allmänna opinionen och uppträda på sådant sätt att folkrepresentationens anseende icke rubbades hos folkets djupa led. Kupper och partimanövrer voro farliga, därför att de blott tillfredsställde ett ytligt sensationsbegär, men lämnade en besk eftersmak hos alla som inte hade politiken till yrke.

Han blev allt mer fängslad av själva spelet, dock icke i så hög grad som några av hans samtida, som blott levde i och för politiken. Men spänningen lämnade honom icke oberörd. Han fann sig också väl tillrätta i miljön med dess skiftande inslag av svenskt arbetsliv och folklynne. Det roade honom att under en paus slå sig ned i en stol i stora trapphallen, tända sin cigarrett och prata en stund med den som var närmast till hands, det må vara en socialdemokratisk brädgårdsarbetare från Norrland, med vilken han kunde tala om skogsdrivningar och sulfitsprit, eller en lantman eller textilfabrikör från Västergötland – det landskap för vilket han kände en särskild fäderneärvd tillgivenhet. Bäst trivdes han dock i en liten förtrolig krets av partivänner, som han samlade till middagar hemma hos sig eller till supéer på Rosenbad. Under ett långdraget kvällsplenum kunde han föreslå att »nu kilar vi ned till Rosenbad»; en vaktmästare tillsades då att ringa »om någonting händer» eller en votering är att vänta. Vid dessa tillfällen, i en liten krets av vänner, var Lindman alldeles fri och otvungen, skämtade och berättade historier. Särskilt under de sista åren blev dessa små improviserade supéer, där amiralens matsedel alltid var densamma, en portion kaviar med rostat bröd, medan de övriga deltagarna föredrog mera substantiella saker, verkliga ljuspunkter i ett ofta ganska trist riksdagsliv. När man då hörde honom berätta minnen ur det förgångna och skämta om dagens händelser kom man att tänka på Anatole Frances ord i »Ametistringen»: »Livet skulle verkligen vara alltför trist, om ej tjuvpojkestankarnas rosenröda ström någon gång kom för att hugsvala hyggligt folks ålderdom.»

Sina anföranden i riksdagen förberedde Lindman omsorgsfullt. Manuskript till åtskilliga finns bevarade i hans papper, maskinskrivna, med blå och röda understrykningar och ibland ändringar och tillägg som gjorts under pågående debatt på grund av tidigare talares yttranden. När han kom hem sent på natten efter en första remissdebatt dag satte han sig ned att samla ihop material för ett nytt inlägg i följande dags debatt; det blev en rad »stolpar» med

många understrykningar och utropstecken, men långt ifrån allt kom till användning. Han var rädd för att verka »tjätig». De flesta av sina riksdagstal hade han nog ensam utarbetat, men han hade hjälp av promemorior och utredningar av sin sekreterare eller någon i ämnet väl insatt. När han talade om försäkringsfrågor lät han någon expert från »Skandia», där han var ordförande, samla och bearbeta nödiga uppgifter. Han var alltid noga med fakta, vilket inte hindrade att han någon gång kunde komma med uppgifter, då ofta hämtade ur någon tidning, som motståndarna kunde dementera och slå ned på. Få riksdagsmän torde så uppmärksam ha lyssnat till debatterna som Lindman; han förde noggranna anteckningar för att kunna replikera och tog också från partikamrater emot små lappar med upplysningar och synpunkter; detta team work kunde ibland rubba hans egen tankegång och var därför inte alltid så lyckat. Han hade själv den tränade debattörens förmåga att under en debatt, medan han väntade på sin tur, hastigt turnera om sitt på förhand planerade inlägg och anknyta det till den pågående debatten. Själva framställningssättet, tonen och gesten spelade i riksdagsanförandena en nästan ännu större roll än i de offentliga talen; riksdagsprotokollen ge därför en mattare bild av ta åren Lindman än den man minnes från andra kammarens talarstol eller ivrigt gestikulerande i sina repliker från stockholmsbänken, omgiven av lyssnande kammarledamöter och med tidningsreferenterna hängande över räcket på pressläktaren för att uppsnappa en träffsäker replik eller lustig vändning. Som nästan alla riksdagstalare malde han ibland tomt i väntan på att finna ett förlösande ord, en lämplig avslutande fras. Men när han talade om ett ämne som han helt behärskade flöt anförandet naturligt och lätt och framställningen var både klar och koncentrerad. Han hade i hög grad kammarens öra och åhörarna på läktaren lystrade alltid när herr Lindman uppropades.

Lindmans politiska tal under åren 1907–1936 finnas tryckta och har i Allmänna valmansförbundets bibliotek samlats i nio volymer.

En betydande arbetsprestation ligger bakom detta verk. Givetvis är inte allt hans eget. Han hade hjälp med utformningen, tidigare av Allmänna valmansförbundets förste ombudsman redaktör Gust. Gustafsson, sedan av Birger Petersson och under de sista åren av högerpartiets nuvarande ledare Jarl Hjalmarson, som då var amirals sekreterare. Tankegången är dock oftast hans egen och även formuleringarna i långa stycken; för övrigt improviserade han ej sällan i talarstolen nya partier och de blev inte de sämsta. I Hedvigsfors satt han på somrarna och skrev ned promemorior och utkast, som skickades till Stockholm för att bearbetas av den som för tillfället hjälpte honom. Det kunde bli rätt digra packar under en veckas lopp. Under sina resor höll han ogärna alldeles samma föredrag på flera platser; en tid hade han ofta med sig en sekreterare som hjälpte honom att dag för dag stuva om talen och lägga in nytt material från debatten i pressen och från talarstolarna. På äldre dar brukade han på resorna vara försedd med olika föredrag, i vilka vissa partier dock voro gemensamma. Ibland hade han sällskap med någon yngre partivän och då blev det någon gång två föredrag på samma plats, men helst talade han ensam; den andre fick besöka någon annan plats, varefter de möttes och gemensamt förflyttade sig till andra jaktmarker. Hans uthållighet under dessa resor var otrolig.

Hur många offentliga tal höll Arvid Lindman? Jag har inte lyckats fastställa det exakta antalet; från hans första år som partiledare är det svårt att få fullständiga uppgifter. Men jag tror inte att siffran åttahundra är överdrivet hög. Endast den som själv, om ock i blygsam omfattning, varit politisk resetalare, kan förstå vilken arbetsprestation detta innebär. De långa resorna och de aldrig försummade samkvämen efter föredragen, då amiralen nästan undantagslöst tog hem en extra poäng med ett litet improviserat tacktal till arrangörer och deltagare, satte hans fysik på hårdare prov än själva föredragen, som han skötte med den rutinerade talarens lätthet. Det som gjorde att han ändå betraktade dessa turnéer icke som en börda utan som en fängslande uppgift var att han genom dem

fick lära känna land och folk så som han eljest aldrig hade fått tillfälle till. Han bröt redan som statsminister med den traditionella uppfattningen att en regeringschef inte fick ta aktiv del i en valstrid och motiverade detta i ett tal i Kramfors hösten 1906 med följande ord: »Genast efter det jag mottagit uppdraget att vara regeringens chef stod det klart för mig att jag måste bryta med gamla vanor. Jag insåg att regeringen måste låta höra sig ute i landet och att dess chef måste ut i bygderna för att lära känna folket och låta detta veta vad regeringen tänker. Det är ej nog för en statsminister att endast sitta i statsrådsberedningen. Det måste höra till yrket att resa ut till folket.»

I ännu högre grad »hörde det till yrket» för en partiledare, och Lindman accepterade också utan tvekan alla de förpliktelser som under demokratisk regim vila på ledaren för ett stort parti. Genom sin villighet att följa demokratiens spelregler och gå ut till folket med sin förkunnelse, kom han att mer än någon annan högerman av sin generation verkligen bli en »folkets man», en populär och även av motståndarna gärna hörd talare, som man visserligen kunde förarga sig på men ändå respekterade för hans frejdighet och vana att tala rent ut.

Lindmans framgångar som talare berodde lika mycket på hans förmåga av naturlig och medryckande framställning som av innehållets aktualitet och de lättfattliga formuleringarna. Politiska standardfraser saknades förvisso icke, men det mesta hade anknytning till stundens brännande problem. Ännu i dag kan man med behållning läsa åtskilliga av talen från 1920- och 30-talen. Den politiska åskådning som man där möter är icke en djup eller originell men en sund och handfast konservatism. »Socialiseringen blir, tro mig, i verkligheten allas ledning och ingens ansvar.» — — — »Den omständigheten att andra lägga sig till med nya moderna ideal behöver icke och bör icke utgöra något skäl för den, som är övertygad om sina grundsatsers bärkraft, att överge dem för att lägga sig ombord med första bästa hugskott.» Ett genomgående tema är *ansvaret*, ett annat fördömandet av klasspolitiken i alla dess former. För-

svar, lagbunden ordning, näringsskydd, kamp mot samhällsupplösande krafter, det var huvudpunkter som ständigt återkommo. Motståndarna ryckte på axlarna, men ingen fann honom likgiltig och tråkig. Ännu i dag finnas åtskilliga som kunna vittna om att deras politiska intresse väcktes vid åhörandet av ett föredrag av Arvid Lindman. Alla gav sig dock inte så fort och helt som konstnären Carl Larsson, som i ett brev till Lindman i juni 1913 i drastiska ordalag deklarerade sin politiska omvändelse:

»Ni känner bestämt hur in i helsikes mycket jag håller av er, mest därför att jag så intensivt beundrar er. Det är ju visserligen sant att det är ni och biskop Billing som fått mig att vackla i min från barndomen i ett eländigt 'arbetarhem', eländigt mest därför att farmin endast hade den stora käften och det 'sköna hatet' (men mormin var *bra*) inlallade politiska tro: liberalismen. Nå i grund är jag nog och har nog alltid varit konservativ såsom därmed *nu* och kanske *just genom er* nu menas.»

Några ord borde kanske också sägas om Arvid Lindmans förhållande till vad som förr oftare än nu brukade kallas »den tredje statsmakten», pressen. Han var ivrig tidningsläsare och starkt medveten om pressens politiska betydelse. Så småningom kom han kanske till den uppfattningen att en god valorganisation betydde mera än en stark press när det gällde själva propagandaarbetet, men därför underskattade han inte tidningarnas roll och den dagliga pressdebattens betydelse för opinionsbildningen. Han höll alltid på att tidningarna skulle ha frihet att säga sin mening men att partiet inte borde ta ansvaret för enskilda tidningar, vare sig det gällde deras uttalanden eller deras ekonomi. På den senare punkten, när det gällde tidningarnas ekonomi, fick han under senare år jämka på sin uppfattning och gå med på att partiet stödde tidningar som inte kunde bära sig själva.

Som statsminister och partiledare stod Arvid Lindman under hela sitt politiska liv i skottlinjen för presskritiken. Hans motståndare skonade honom inte och hans meningsfränder kunde inte alltid ge honom det stöd han tyckte sig ha rätt att vänta. Både det ena

och det andra tog han i allmänhet med gott humör. Det finns bland hans papper en kopia av ett brev som han 18/7 1920 skrivit till en icke namngiven »Herr redaktör», troligen var adressaten Nya Dagligt Allehandas redaktör Leon. Ljunglund, som Lindman vid denna tid betraktade som högerpressens skickligaste, om ock icke pålitligaste publicist. Brevet skildrar lustigt och frispråkigt Lindmans vedermödor av olika slag, bland dem svårigheten att få in ordentliga referat av sina tal i högerpressen. »Det är inte så uppmuntranande att se Dagens Nyheter ha ett vida utförligare referat än Nya Dagligt Allehanda. – – – Nu skall ej redaktören tro att jag lägger mig så värst mycket vid dessa saker, ty jag är *mycket* okänslig och blir det mer för var dag.» Det är inte för att få sitt namn i tidningarna som han skriver. »Om mina tal ej äro så välformade och logiken så skarpt utformad som i Tryggers tal så skulle en skicklig redaktion kunna genom ett väl gjort referat bättra upp saken.» Själv tror han dock att hans tal passa bättre för den *stora* allmänheten, de »gå i dem bättre». Detta är Lindman just som han var i sitt förhållande till pressen, lagom fordrande och med en avväpnande ironi, som åtminstone Ljunglund då förstod att uppskatta. Förhållandet mellan dem var en tid ganska intimt, Lindman försåg Allehandaredaktören med många goda politiska nyheter. En avgörande brytning kom genom Ljunglunds uppträdande vid riksdagsvalet i Stockholm 1932 då han tillhörde dem som lyckades förhindra Otto Järtes återval. Lindman sade honom sin ärliga mening om hans handlingssätt och sålde sina aktier i N.D.A.

Det var inte bara med högerpressen som Lindman sökte hålla kontakt under de perioder han tillhörde regeringen. Alla tidningsmän, vilket parti de än tillhörde, hade lätt att få tala med honom. Han hade ingenting emot att bli påringd vilken tid på dygnet som helst. Om inte initiativet kom från tidningarna kunde han ta det själv. En ung medarbetare i Stockholms Dagblad, som aldrig träffat Lindman personligen, fick en kväll en telefonpåringning: »Hallå, det är utrikesministern, ja, Lindman, god afton! Det var en bra artikel ni hade i dag. Nå, vad blir det i morgon?» Och så utspann

sig ett längre samtal om den aktuella situationen och den senaste riksdagsdebatten och det slutade med att excellensen önskade välkommen hit upp »om det är någonting ni vill veta». Inbjudan hörsammades och den unge journalisten fick sitta en dryg halvtimme och tala utrikes- och inrikespolitik med excellensen, medan kabinetssekreteraren gång på gång otåligt gläntade på dörren. Det var det sättet att handskas med pressen som Lindman förgäves hade försökt lära K. A. Wallenberg.

*

Bakom Arvid Lindmans personlighet och gärning anar vi arvet från gångna generationer av tro och förtröstan, av ansvarskänsla och pliktmedvetande. Det arvet präglade mannen och hans verk. Vad han gav sina närmaste, vad han betydde för sina barn, därom kan en utomstående icke döma. Hans sons vittnesbörd att »min far och jag blevo de bästa kamrater och detta kamratskap varade så länge han levde», säger något väsentligt. Det bekräftas av de långa och innehållsrika brev Arvid Lindman skrev till sin son under dennes utlandsvistelse, brev fyllda av upplysningar om affärer och politik, men också av faderlig omtanke i stort och smått.

Ett karaktärsdrag, som med åren framträdde allt starkare, var en personlig ödmjukhet. Han kunde, särskilt i yngre år, verka självsäker och myndig i sitt uppträdande, men var angelägen att ej synas övermodig och utmanande. Snarare var det förmågan av självdisciplin och behärskning som framträdde. Han kunde glömma oförrätter och var öppen för andras skäl, när han visste att syftet var gemensamt.

Arvid Lindman var också, det har många vittnat, en ridderlig människa. Av naturen var han generös, kanske inte så frikostig med erkännanden, allra minst åt politiska motståndare – han ville undvika allt som kunde misstänkas för smicker – men främmande för surmulen kritik och småaktighet. Han hade en alltigenom positiv inställning till människor och problem, och hans goda humör och ljusa gosselynne var inte bara en stor tillgång för honom själv, utan berikade både meningsfränder och motståndare.

På en punkt kommer samtid och eftervärld att enas i omdömet om Arvid Lindman: han gav ett stort föredöme i medborgaranda genom osjälviskt hängivet arbete för de mål han satte högst och i redbar pliktuppfyllelse på varje post där han verkade. Det är betecknande att ordet *medborgare* för denne representant för konservativ idé och tradition var ett honnörsord. Han fattade starkare än de flesta den djupa, förpliktande innebörden i detta ord. Det exempel han själv gav på god medborgaranda motiverade till fullo det erkännande som han vid sin avgång från partiledareskapet fick mottaga från en av sina politiska motståndare: »Steg för steg, trots många konflikter och hårda omdömen, har han skaffat sig en säker plats i nationens hjärta.»